

УДК: 373.2:37.035.6:342.9(477)

DOI: <https://doi.org/10.54929/REICST-monograph-03-2026-04>

Ніщенко М. Е.,

кандидат педагогічних наук,
викладач кафедри дошкільної освіти,
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького,
м. Черкаси, Україна
ORCID: 0009-0000-6892-1808

Mariana Nishchenko

Candidate of Pedagogical Sciences,
Teacher of the Department of Preschool Education,
Bohdan Khmelnytskyi Cherkasy National University,
Cherkasy, Ukraine
ORCID: 0009-0000-6892-1808

ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО- ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ У ПРАВОВИЙ ПЕРІОД ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

FORMATION OF SOCIO-CIVIC COMPETENCE OF PRESCHOOL AGE CHILDREN IN THE LEGAL PERIOD OF MARTIAL ARTS

***Анотація.** Правовий режим воєнного стану впливає на всі сфери життя людини та розвитку дитини в Україні, зокрема – на освіту, яка зазнає важливих змін та стикається із викликами, зумовленими воєнним станом. Необхідність сформувати сучасного громадянина, який володіє спектром знань та понять, може відповідно діяти у соціальній ситуації, що склалася, має цінності, що неперервно пов'язують його з родиною та Батьківщиною, вдало комунікує з однолітками та дорослими,*

викликана реаліями сучасності. Назріла потреба переглянути не лише теоретико-методологічні поняття соціально-громадянської компетентності, а й адаптувати методологічний інструментарій до умов, в яких розвиваються та ростуть сучасні діти – воєнного стану. У статті розглядається сутність та особливості формування соціально-громадянської компетентності дітей дошкільного віку як однієї з ключових компетентностей сучасної дошкільної освіти в особливий період військового стану. Наголошується, що соціально-громадянська компетентність охоплює систему знань, умінь, навичок, цінностей та ставлень, які забезпечують здатність дитини взаємодіяти з іншими людьми, орієнтуватися в соціальному середовищі, дотримуватися морально-етичних норм, поважати права та обов'язки, проявляти ініціативність, відповідальність і головне - громадянську позицію відповідно до вікових можливостей і суспільної ситуації. Проаналізовано нормативно-правові засади та педагогічні підходи до розвитку цієї компетентності, зокрема особистісно орієнтований, діяльнісний та компетентнісний підходи. Окрему увагу приділено ролі педагогів, родини та громади у створенні соціально значущого виховного середовища. Наведено приклади ефективних форм і методів роботи у закладах дошкільної освіти, які сприяють формуванню у дітей почуття приналежності до родини, громади, нації, поваги до культурних традицій та демократичних цінностей.

Ключові слова: дошкільна освіта, соціально-громадянська компетентність, воєнний стан, формування компетентностей, громадянське виховання, соціалізація, компетентнісний підхід.

Annotation. The legal regime of martial law affects all spheres of human life and child development in Ukraine, in particular - on education, which undergoes important changes and faces challenges caused by martial law. The need to form a modern citizen who possesses a range of knowledge and concepts, can act accordingly in the current social situation, has values that continuously connect him with his family and homeland, successfully communicates with peers and adults, is caused by the realities of modernity. There is a need to revise not only the theoretical and methodological concepts of socio-civic competence, but also to adapt the methodological tools to the conditions in which modern children - martial law - develop and grow.

The article examines the essence and features of the formation of socio-civic competence of preschool children as one of the key competencies of modern preschool education in a special period of martial law. It is emphasized that socio-civic competence encompasses a system of knowledge, skills, abilities, values and attitudes that ensure the child's ability to interact with other people, navigate the social environment, adhere to moral and ethical norms, respect rights and obligations, show initiative, responsibility and most importantly - a civic position in accordance with age opportunities and the social situation. The regulatory and legal principles and pedagogical approaches to the development of this competence are analyzed, in particular, personally oriented, activity and competence approaches. Special attention is paid to the role of teachers, family and community in creating a socially significant educational environment. Examples of effective forms and methods of work in preschool educational institutions are given, which contribute to the formation of a sense of belonging to the family, community, nation, respect for cultural traditions and democratic values in children.

Keywords: *preschool education, social and civic competence, martial law, formation of competencies, civic education, socialization, competency-based approach.*

ВСТУП. Правовий режим воєнного стану в Україні змінює ціннісні уявлення та мотиваційні аспекти в усіх сферах життя, зокрема – в освітній. Складні соціально-політичні трансформації, які переживає сучасне українське суспільство, ставить перед системою освіти нові вимоги, в тому числі перед фундаментальною ланкою освіти – дошкільною. У Концепції «Нова українська школа» та Базовому компоненті дошкільної освіти акцентують на важливості формування компетентностей, серед яких провідне місце посідає соціально-громадянська. Проте, практичні аспекти засвідчують наявність суперечностей та відсутність чітких алгоритмів формування соціально-громадянської компетентності дітей дошкільного віку у період суспільної кризи та створення нових цінностей як в родині, так і в суспільстві загалом.

До того ж недостатньою лишається теоретико-методична база та потреба суспільства у освіченому громадянино-

ві, що володіє всім спектром компетентностей; між нормативно-правовими актами і рівнем підготовки майбутніх наставників; між природними можливостями дитини дошкільного віку до засвоєння соціально значущого досвіду та відсутністю системної, цілеспрямованої роботи у закладах дошкільної освіти під час дії правового режиму воєнного стану.

Така невідповідності зумовлюється необхідністю наукового пошуку, обґрунтуваннями й практичним впровадженням технологій, що забезпечать ефективне формування соціально-громадянської компетентності у дітей дошкільного віку у період дії воєнного стану.

ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ. Соціально-громадянська компетентність у контексті громадянської та політичної соціалізації досліджують зарубіжні та вітчизняні науковці: Д. Абрамс, Н. Дембицька, І. Жадан. Дехто розглядає таку компетентність як громадянську ідентифікацію (І. Безгіна, Ю. Габермас, О. Злобіна, Р. Престон), інші ж – як частину теорії соціального навчання (Г. Андрєєва, В. Москаленко). У системі дошкільної освіти ця тема стала предметом дослідження О. Косенчук, Д. Малишевої, Н. Гагаріної. Проте не приділено достатньої уваги формуванню соціально-громадянської компетентності у правовий період воєнного стану.

МЕТА. Теоретично обґрунтувати та висвітлити особливості формування соціально-громадянської компетентності у дітей дошкільного віку у період воєнного стану, визначити педагогічні умови, ефективні методи і прийоми, що забезпечують розвиток у дітей дошкільного віку соціально-громадянських якостей.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ. Для досягнення мети й розв’язання окреслених завдань використано комплекс наукових методів дослідження:

- теоретичні – аналіз та узагальнення філософської, психологічної, педагогічної та соціально-педагогічної літератури-

ри для дослідження теоретичних аспектів проблеми; ретроспективний аналіз, синтез, систематизація й узагальнення для визначення змісту базових понять дослідження й формулювання його термінологічного апарату; вивчення та узагальнення перспективного педагогічного досвіду для з'ясування стану досліджуваної проблеми в практиці дошкільної освіти; класифікація, порівняння, узагальнення, моделювання для обґрунтування організаційно-методичних засад формування соціально-громадянської компетентності дітей дошкільного віку у період дії воєнного стану;

- емпіричні – педагогічне спостереження, анкетування, тестування, опитування, інтерв'ювання, бесіда, діагностичні методики для визначення критеріїв, показників, характеристики рівнів сформованості соціально-громадянської компетентності дітей;

- математичної статистики – для оброблення експериментальних даних, інтерпретації та визначення вірогідності результатів дослідження.

РЕЗУЛЬТАТИ. Соціально-громадянська компетентність дітей дошкільного віку є однією з ключових компетентностей, визначених у Базовому компоненті дошкільної освіти. Саме цей документ визначає соціально-громадянську компетентність як «здатність до прояву особистісних якостей, соціальних почуттів, любові до Батьківщини; готовність до посильної участі в соціальних подіях, що відбуваються в дитячих осередках, громаді, суспільстві та спрямовані на покращення суспільного життя» [1].

Згідно з Базовим компонентом дошкільної освіти сформованість соціально-громадянської компетентності визначається у «ціннісному ставленні дитини до себе, своїх прав та прав інших, наявності уявлень про правила і способи міжособистісної взаємодії між членами сім'ї, родини, іншими людьми та вмінні дотримуватись цих правил у соціально-громадянському просторі, а також у ціннісному ставленні та повазі

до культурних надбань українського народу, представників різних національностей і культур» [1].

Проте ряд науковців не відокремлюють соціально-громадянську компетентність в єдину систему, а вирізняють її у дві окремі компетентності соціальну та громадянську. До того ж, цього трактування дотримано й в «Концепції розвитку громадянської освіти в Україні»

Як зазначає Інна Рогальська, «соціальна компетентність дозволяє дитині зрозуміти різний характер ставлення до неї дорослих і однолітків, обирати лінію поведінки, адекватну соціальній ситуації, попросити, за потреби, про допомогу і надавати її самій, враховувати бажання інших людей, стримувати себе, висловлювати прохання, пропозиції, незгоду, використовуючи соціально схвалені способи» [21, с. 18].

За Т. Поніманською соціальна компетентність – «це відкриття у світі людей, навички соціальної поведінки, готовність сприймати соціальну інформацію, бажання пізнати людей і робити добрі справи» [18, с. 423].

На думку Н. Гавриш, «соціальна компетентність є інтегральною якістю людини, що складається з набору емоційних, мотиваційних характеристик і проявляється соціальною активністю і гуманістичній спрямованості особистості» [6, с. 44].

На переконання О. Максимова, соціально компетентний дошкільник характеризується здатністю: «приймати соціальні правила і норми, знаходити правильні орієнтири для побудови своєї соціальної поведінки; орієнтуватися у своїх правах та обов'язках; поводитися з партнерами по спілкуванню гнучко; реагувати на їхні слова та дії адекватно; вміти вислуховувати, погоджуватися, відстоювати власну точку зору, домовлятися, укладати угоди; виявляти толерантність, емпатію, здатність співчувати і співрадіти; розраховувати на себе, рідних, близьких, знайомих, товаришів; звертатися, у разі потреби, по допомогу, вміти нею скористатися та інше» [17, с. 229].

Громадянську компетентність О. Пометун вважає ключовою та розуміє її як «здатність, спроможність людини активно, відповідально й ефективно реалізовувати громадянські права й обов'язки для розвитку демократичного суспільства». Результатом сформованої компетентності є «громадянськість - готовність людини реалізувати свої права та обов'язки, поважати права та свободи інших громадян, усвідомлювати відповідальність перед суспільством і державою за свої вчинки» [9, с. 18].

Зокрема, М. Качур трактує громадянську компетентність у широкому сенсі «як функцію громадянського суспільства, що створює ґрунт для ефективної громадянської діяльності особи, соціальних груп і всього суспільства, та у вузькому – як параметр діяльності особи, соціалізованої під впливом громадянських знань, навичок та вмінь, що передбачає наявність громадянських цінностей і якостей, дотримання правил поведінки та відповідальність як соціальну якість людини» [11, с. 18].

Аналізуючи думки науковців можна зробити висновок, що соціально-громадянська компетентність – це цілісна, неподільна, інтегрована система, яка формує знання, поведінку, емоції та цінності дитини, що впливають на її ставлення до людей і подій у соціальному середовищі.

З огляду на означене можемо зробити висновок, що складники соціально-громадянської компетентності – це: когнітивний (знаннєвий) компонент, поведінковий (діяльнісний), ціннісно-мотиваційний (чуттєвий) та комунікативний.

Когнітивний компонент – охоплює систему знань, уявлень, понять дитини необхідних для самоідентифікації себе у суспільстві. Знаннєвий компонент у період дії військового стану для дітей дошкільного віку має охоплювати поняття війна, повітряна тривога, ворог, Батьківщина, нападник, герой, захисник, аби дитина чітко розуміла процеси, які відбуваються у суспільстві на сьогодні.

Поведінковий компонент – це практико-зорієнтована складова соціально-громадянської компетентності дітей дошкільного віку, що виявляється у вчинках, діях та моделях поведінки дитини у соціальних ситуаціях пов'язаних із дією правового режиму воєнного стану.

Ціннісно-мотиваційний компонент формує ставлення до ряду понять (здоров'я, сім'я, повага і любов до батьків, роду, держави, Батьківщини, дружба, доброта), розвинутих почуття приналежності до сім'ї, родини, колективу однолітків, Батьківщини), громадянські цінності (обов'язки перед іншими людьми, повага до особистих прав, та до прав, честі і гідності інших людей), цінності спілкування, комунікативні навички, за допомогою яких здійснюється інтеграція у суспільство, способи міжособистісної взаємодії, співпраці з іншими дітьми, шляхи розв'язання конфліктних ситуацій мирним шляхом тощо.

Комунікативний компонент визначається умінням дитини взаємодіяти з іншими людьми (дорослими та однолітками) на основі емпатії та взаємоваги, аби комунікація набула не лише соціального, а й психологічно-захисного значення.

Формування соціально-громадянської компетентності дітей дошкільного віку з'являється унаслідок оволодіння вихованнями соціальним та емоційним досвідом та характеризується наявністю у дитини певних особистісних властивостей, потреб, елементарних теоретичних понять та практичних умінь.

Сформованість соціально-громадянської компетентності має виражатися у ціннісному ставленні дитини дошкільного віку до себе, своїх прав та свобод, умінні комунікувати у групі дітей та налагоджувати спілкування з людьми різних соціальних груп, дотримуватися правил у соціально-громадському просторі, ціннісному ставленні та повазі до надбань нації, поцінуванні інших національних спільнот.

Соціально-громадянська компетентність дітей дошкільного віку формується у різних видах діяльності, завдяки

методичному інструментарію, що використовує вихователь. Проте науковці та психологи одноставні у думці, що під час дії правового періоду воєнного стану слід надавати переваги методам, що соціалізують дітей дошкільного віку.

На основі принципів класифікації соціальних ролей, розроблених П. Горностаєм, виокремимо ролі, важливі для роботи з формування соціально-громадянської компетентності.

Існує чотири виміри соціальних ролей:

- особистісно-соціальний (визначає місце ролі в соціально-індивідуальному дуалізмі);
- життєво-часовий (визначає функціонування ролей у психологічному часі і зв'язок їх із тимчасовими характеристиками, життям людини);
- поведінковий (визначає функціонування ролей у поведінковому «просторі»);
- нормативно-функційний (об'єднує ролі, у яких переважає інструментальний характер чи ролі, пов'язані з особистісним сенсом і життєвими цінностями) [24, с. 112].

До особистісно-соціального виміру належать такі конструктиви:

1. «Особистісні ролі – Соціальні ролі» – це характеристики ролей, які виражають залежність рольової поведінки від особистісних мотивів або від соціальних нормативів і очікувань.

Для практичного розігрування таких ролей на занятті, пропонуємо ситуації, у яких задіяно різні соціальні й особистісні ролі, як-от: мати, дитина, бізнесмен, дідусь, українець тощо. Кожен вихованець, отримавши роль, має дати відповіді на три запитання (Хто я? Яка моя зовнішність і риси характеру? Чим я допомагаю своїй сім'ї, країні, суспільству?).

2. «Індивідуальні – Групові» – ролі, що передбачають включення індивіда в структуру групи або відносну незалежність від неї. Для впровадження цих ролей на занятті застосовуємо групу чи парну роботу з такими ролями: учні, робітники, пенсіонери, депутати, представники суб-

культури. Кожна група чи представник її одержує конкретне завдання.

3. «Характерні – Міжособистісні» – ролі, що виражають особливості поведінкових характеристик особистості або задані міжособистісними стосунками.

Для реалізації цих ролей на занятті пропонуємо також різноманітні діалогічні ситуації на зразок: допоможи туристу зорієнтуватися у твоєму місці, допоможи мамі обрати подорож в одне з українських міст тощо.

Життєво-часовий вимір :

1. «Життєві – Театральні» – зв'язок ролей з життєвим сценарієм особистості або штучність, театральність ролей, яку варто розуміти метафорично, як зовнішню рольову або театральну маску.

Ці ролі можна реалізувати за рахунок елементів психодрами на занятті, але таке завдання має випереджувальний характер. Групу групуємо на два. У кожній групі є лідер (доросла людина), лише він має заздалегідь приготований текст, решта – імпровізують залежно від ситуації лідера. Саме він звертається до кожного у процесі свого виступу і лише тоді решта групи може діяти відповідно до тексту лідера. Наприклад, лідер – переселенець (людина, що перемістилася сюди з війною). У процесі своєї зв'язної розповіді він звертається до матері, батька, дітей, перехожих з рядом запитань: чи можу я тут знайти магазин? Що є у цьому місці? Що можна подивитися? тощо.

2. «Зрілі – інфантильні» – ролі, що відповідають певним стадіям вікового розвитку, розвинені, сформовані або відстаючі від них, тобто відповідні більш раннім віковим періодам, ніж паспортний вік.

Для реалізації таких ролей на занятті групу об'єднуємо в чотири спільноти. Кожна спільнота – це родина. Вихователь обирає ролі для учнів: тато, мати, бабуся, дідусь, хлопчик 6 років, дівчинка 4 років тощо. Дітям пропонуємо запитання, відповідають по колу. З ким із вашої родини вам подобається

ся спілкуватися? Чому? Кого з родини ви прагнете уникати, чому? Кому ви довіряєте секрети, аргументуйте? На кого б хотіли бути схожими, чому? Використовуйте прості речення ускладнені зворотами.

Поведінковий вимір визначає функціонування ролей у поведінковому «просторі».

1. «Зовнішні – внутрішні» ролі, реалізовані в актах поведінки або в уяві індивіда.

Пропонуємо дітям життєві ситуації. Ставимо запитання: «Як ти вчиниш у такій ситуації, чому?»

2. «Явні – тіньові» розвинені ролі і витіснення (репресовані, заборонені, блоковані) ролі. Використовуються у початковій школі.

Нормативно-функційний вимір охоплює такі ролі:

1. «Конструктивні – деструктивні» (здійснюють благотворний або, навпаки, руйнівний вплив на особистість або міжособистісні й суспільні відносини).

Демонструємо дітям кілька прикладів наочності: про героїв, про ворогів, про волонтерів тощо Завдання: дитина обирає картинку і дає відповіді на запитання: хто зображений? Хороша чи погана ця людина? Чи хотів би ти бути таким?

2. «Функційні – ціннісно-сміслові» (переважає інструментальний характер або ролі, пов'язані з особистісним сенсом і життєвими цінностями).

Для аналізу життєвих цінностей пропонуємо дітям гру «Крамничка чарівника». Умова: уявіть, що ви потрапили в крамницю, де можна придбати потрібну людині роль (матір, батько, учитель, першокласник, патріот, борець, шахрай, водій). Дай відповіді на питання: яку роль у чарівника попросив би ти? Назви декілька причин чому ти вважаєш, що саме ця роль тобі потрібна?

В окрему підсистему варто виділити навчальні рольові конфлікти. За допомогою їх можна створювати ситуаційні диспути чи дискусії.

ДИСКУСІЯ. Завдання і зміст освітнього напрямку «Дитина в соціумі» реалізуються з урахуванням системи особистісних цінностей, здібностей, потреб, інтересів, активності дітей дошкільного віку. Сформованість соціально-громадянської компетентності, відповідно до ДСДО, «має виражатися в ціннісному ставленні дитини до себе, своїх прав та прав інших, наявності уявлень про правила і способи міжособистісної взаємодії між членами сім'ї, родини, іншими людьми та вмінні дотримуватись цих правил у соціально-громадянському просторі, а також у ціннісному ставленні та повазі до культурних надбань українського народу, представників різних національностей і культур» [1, с. 14].

В освітньому напрямі «Дитина в соціумі» встановлено встановлений мінімум гармонійного розвитку дитини дошкільного віку, обов'язкового для визначення його готовності до соціального життя загалом та до навчання в школі зокрема, що має супроводжуватись оновленням змісту освітньої діяльності закладів дошкільної освіти, розробкою сучасних форм і методів педагогічної діяльності.

О. Косенчук розкриває сутність ключових понять соціально-громадянської компетентності (особистісні якості, соціальні почуття, любов до Батьківщини, готовність до участі в соціальному житті суспільства), С. Федорова наголошує, що соціально-громадянська компетентність дітей дошкільного віку формується виключно у комунікативній діяльності, Н. Волік актуальність проблеми формування соціалізації дітей дошкільного віку прагне розглядати через відносини в сім'ї.

Наше ж дослідження розглядає формування соціально-громадянську компетентність через призму війни, що зумовлено також необхідністю осмислення специфіки загострення цього аспекту у вітчизняних реаліях, де тривалі соціально-економічні трансформації, руйнуючи матеріальний та духовний добробут суспільства, заважають належному розвитку під-

ростаючого покоління, коли повертається жахіття особливого дитинства - дитинства «дітей війни», не лише знецінюється проголошення особливої державної підтримки дитинства, а й загалом ставляться під сумнів перспективи прогресу України, що проблема формування соціально-громадянської компетентності в комунікативній діяльності дітей старшого дошкільного віку ще не стала предметом окремого цілісного наукового дослідження у практиці дошкільної освіти та потребує подальшого осмислення й пошуку на науковому та практичному рівнях.

Ми проаналізували сутність сформованості у дітей дошкільного віку ключових понять соціально-громадянської компетентності через когнітивний, діяльнісний, ціннісно-мотиваційний та особистісно-рефлексійний компоненти за допомогою рольових методів. Дослідження було зроблено у довоєнний період. Саме тому основними рівнями сформованості можна вважати когнітивний та діяльнісний компоненти.

І, якщо у довоєнний період ціннісно-мотиваційний та особистісно-рефлексійний аспекти були доповнюючими, то у період військового стану цінності, мотивація, емпатія та розуміння себе у соціумі та в країні займають ключові позиції у діяльності та психології дітей дошкільного віку.

Відповідно до Базового компоненту визначені основні форми, методи і засоби формування соціально-громадянської компетентності, проте в умовах сучасності необхідно переглядати не лише їх, але й підходи, що склалися у вітчизняній освіті до формування соціально-громадянської компетентності. Структурувавши компоненти соціально-громадянської компетентності у період військового стану можна прийти до висновку, що її основними складниками є: 1. Ціннісно-мотиваційний. Свідоме прийняття сукупності ціннісних орієнтирів сприяє формуванню своєрідної вісі свідомості, що забезпечує стабільність особистості, спадкоємність певного типу поведінки і діяльності, виражену в спрямованості її потреб і ін-

тересів. Саме ціннісні орієнтації є важливим фактором, що зумовлює мотивацію дій і вчинків особистості.

2. Емоційний компонент. На думку Д. Гоулмана, цей компонент має два складники: особистісна група, куди входять розуміння себе, саморегуляція й мотивація; соціальна група, яка охоплює емпатію й соціальні навички [14, с. 12]. Зміст цього компонента включає альтруїстичні емоції, гуманістичне ставлення до світу, а також емпатійне ставлення до інших як здатність емоційно відгукуватися на почуттєвий світ іншої людини. Як зазначає Є. Бондаревська, результатом дії емоційно-чуттєвого компонента є розвиток емосфери особистості.

3. Поведінковий компонент. Суть поведінкового компонента визначають особистісні характеристики учня як-от: самостійність, комунікабельність, щирість, відкритість тощо [13, с. 8]. Згідно зі Т. Смагіною, поведінковий компонент передбачає вміння визначати, в першу чергу, мету комунікації, застосовувати ефективні стратегії спілкування залежно від ситуації, уміння емоційно налаштовуватися на спілкування з іншими; продуктивно співпрацювати з різними партнерами в групі та команді, виконувати різні ролі в групі чи команді; застосовувати технології трансформації й конструктивного розв'язання конфліктів, досягнення консенсусу, брати на себе відповідальність [11; с. 140].

4. Когнітивний компонент. Когнітивний компонент соціально-громадянської компетентності являє собою «інтегральну якість особистості, що забезпечує її прагнення і готовність реалізувати свій потенціал (знання технології навчальної діяльності, вміння застосовувати ці знання на практиці, наявність досвіду самостійної навчальної діяльності) за успішного розв'язання проблемних завдань у процесі навчальної й інших видів діяльності [23, с. 29]». Ю. Ємельянов називає цей компонент соціальним інтелектом, розуміючи під ним стійку здатність, в першу чергу, вихователя розуміти самого себе, інших людей, а також прогнозувати діяльність. Дослідник

зараховує до нього вільне володіння вербальними та невербальними засобами соціальної поведінки [20, с. 8].

Суть соціально-громадянської компетентності у період військового стану необхідно розглядати крізь призму понять громадянського, культурного й соціального контекстів, оволодіння якими має відбуватися комплексно. Так, культурний контекст передбачає знання сукупності життєвих правил, визначених народом з метою гармонізування життя суспільства загалом і кожної людини окремо. Ці правила є спільними для всього народу-носія, напрацьовані віками й суспільно схвалені, знання й дотримання їх обов'язкове для кожного, тому що від цього залежить мікроклімат у невеликих суспільних групах і суспільстві загалом.

Соціальний контекст, за визначенням учених-психологів і соціологів, визначають два компоненти – соціальний консенсус і система цінностей. Соціальний консенсус цінний тим, що дає змогу привернути увагу до прийнятих у суспільстві зразків тлумачення багатьох суспільних явищ, важливих для пізнання соціального оточення, набуття соціального досвіду.

Важливість цінностей для людини обґрунтована в багатьох працях філософів, психологів, соціолінгвістів, аксіологів, лінгводидактиків як ключовий компонент процесу становлення особистості, регулятор соціальної поведінки.

Отже соціально-громадянська компетентність живить сукупність культурно-країнознавчих, лінгвокраїнознавчих, соціолінгвістичних знань, умінь, навичок, ціннісних ставлень, поведінкових норм особистості, що демонструють сформовані певні важливі для суспільства характеристики.

Відповідно актуалізуємо знання про культуру, історію, релігію, традиції, норми й правила спілкування, особливості взаємодії, етикету національної поведінкової культури, суспільні норми та вимоги, традиції й надбання нації, емоції, важливі для розвитку кожної людини.

На основі цих знань необхідно формувати вміння і навички сприймати, розуміти знати і керуватися в усіх життєвих ситуаціях загальнолюдськими, національними, родинними, особистісними цінностями; проявляти ініціативність у пошуку інформації про культуру інших країн; готовність до самоідентифікації; стимулювати процес набуття досвіду спілкування в полікультурному суспільстві, регуляцію вольової сфери.

ВИСНОВКИ. Згідно з Базовим компонентом дошкільної освіти сформованість соціально-громадянської компетентності визначається у «ціннісному ставленні дитини до себе, своїх прав та прав інших, наявності уявлень про правила і способи міжособистісної взаємодії між членами сім'ї, родини, іншими людьми та вмінні дотримуватись цих правил у соціально-громадянському просторі, а також у ціннісному ставленні та повазі до культурних надбань українського народу, представників різних національностей і культур».

Аналізуючи думки науковців можна зробити висновок, що соціально-громадянська компетентність – це цілісна, неподільна, інтегрована система, яка формує знання, поведінку, емоції та цінності дитини, що впливають на її ставлення до людей і подій у соціальному середовищі.

Отже, у період дії правового режиму воєнного стану в Україні, формування базових понять у дітей дошкільного віку набуває не лише педагогічних, а й психологічних факторів. Відтак формування соціально-громадянської компетентності у означений період маємо розуміти та формувати як – знанневий, діяльнісний, комунікативний, ціннісно-мотиваційний аспекти, що ціннісно вибудовуюють вчинки, думки, дії та почуття майбутнього громадянина, патріота та соціалізовану, в умовах воєнного стану, особистість.

У сукупності базові поняття становлять теоретико-методологічну основу наукового пошуку. Подальші наукові розвідки буде спрямовано на дослідження структури соці-

ально-громадянської компетентності дітей дошкільного віку
й характеристику її компонентів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy, & Akademiia pedahohichnykh nauk Ukrainy (2012). Bazovyi komponent doshkilnoi osvity v Ukraini [Basic component of preschool education in Ukraine]. Kyiv [in Ukrainian].

2. Bobak, O. B. (2010). Vplyv simeinoho vykhovannia na rozvytok dytyny doshkilnoho viku u pohliadakh V. O. Sukhomlynskoho [The influence of family education on preschool child development in the views of V. O. Sukhomlynskyi]. *Naukovi zapysky*, 92, pp. 34–40. Kyiv: Vydavnytstvo NPU im. M. P. Drahomanova [in Ukrainian].

3. Bondarenko, N. V., & Kosianchuk, S. V. (2022). Natsionalno-patriotychne vykhovannia u konteksti suchasnykh vyklykiv: metodychni rekomendatsii [National-patriotic education in the context of modern challenges: Methodological recommendations]. Kyiv: Feniks [in Ukrainian].

4. Busel, V. T. (Ed.). (2005). Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy [Great explanatory dictionary of the modern Ukrainian language]. Kyiv–Irpin [in Ukrainian].

5. Havrysh, N. V., & Sushchenko, O. H. (2007). Oriientatsiia na rozvytok subiektynosti studenta u protsesi pidhotovky profesiino kompetentnykh fakhivtsiv z doshkilnoi osvity [Orientation toward the development of student subjectivity in the process of training professionally competent preschool education specialists]. *Pedahohichni nauky: zbirnyk naukovykh prats Berdianskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu*, 3, pp. 44–49. Berdiansk: BDPU [in Ukrainian].

6. Havrysh, N., & Krutii, K. (2015). Natsionalno-patriotychne vykhovannia u sytuatsii sotsialnoho nespokoju: zminiemo pidkhody [National-patriotic education in a situation of social unrest: Changing approaches]. *Doshkilne vykhovannia*, 8, pp. 2–7 [in Ukrainian].

7. Honcharenko, S. (1997). *Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk* [Ukrainian pedagogical dictionary]. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
8. Honcharova-Horianska, M. V. (2004). *Sotsialna kompetentnist: poniattia, zmist, shliakhy formuvannia v doslidzhenniakh zarubizhnykh avtoriv* [Social competence: Concept, content, and ways of formation in foreign research]. *Ridna shkola*, 7–8, pp. 71–74 [in Ukrainian].
9. Kremen, V. H. (Ed.). (2008). *Entsyklopediia osvity* [Encyclopedia of education]. Kyiv: Yurinkom Inter [in Ukrainian].
10. Zamashkina, O. D. (2016). *Pedahohika simeinoho vykhovannia: navchalnyi posibnyk* [Pedagogy of family education: Textbook]. Izmail: RVV IDHU [in Ukrainian].
11. Kachur, M. M. (2010). *Patriotychne vykhovannia molodshykh shkolariv zasobamy khudozhnoho kraieznavstva* [Patriotic education of primary school children by means of local lore art] (Extended abstract of candidate's thesis). Kyiv [in Ukrainian].
12. Kozak, L. V., & Fedorova, S. O. (2022). *Formuvannia sotsialno-hromadianskoi kompetentnosti ditei starshoho doshkilnogo viku v suchasnomu sotsiokulturnomu seredovyshchi* [Formation of social and civic competence of senior preschool children in the modern socio-cultural environment]. *Perspektyvy ta innovatsii nauky (Seriia "Pedahohika", "Psykhologhiia", "Medytsyna")*, 2(7), pp. 356–368 [in Ukrainian].
13. Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy (2022, June 23). *Kontseptsiiia natsionalno-patriotychnoho vykhovannia v systemi osvity Ukrainy* [Concept of national-patriotic education in the education system of Ukraine]. <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0527729-22#Text> [in Ukrainian].
14. Kosenchuk, O. H. (2021). *Dytyna v sotsiumi* [A child in society]. *Doshkilne vykhovannia*, 4, pp. 3–8 [in Ukrainian].
15. Lushpai, T. I., & Yakymenko, S. I. (2023). *Definityvnyi analiz kliuchovykh poniat doslidzhennia problemy vykhovannia osnov patriotyzmu starshykh doshkilnykiv* [Definitive analysis of key concepts in the study of patriotic education foundations

of senior preschoolers]. *Nauka i tekhnika sohodni*, 11(25), pp. 457–465 [in Ukrainian].

16. Liapunova, V. A., Nyzhnyk, T. O., & Horodnych, S. V. (2023). Teoretychnyi analiz problemy formuvannia sotsialnoi kompetentnosti u ditei starshoho doshkilnogo viku zasobamy suchasnoho mediaprostoru [Theoretical analysis of the problem of forming social competence in senior preschool children by means of modern media space]. *Innovatsiina pedahohika*, 56(1), pp. 230–235. http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2023/56/part_1/48.pdf [in Ukrainian].

17. Maksymova, O. O. (2016). Formuvannia sotsialnoi kompetentnosti dytyny doshkilnogo viku yak zaporuka yii uspishnoi adaptatsii do navchannia v shkoli [Formation of social competence of a preschool child as a prerequisite for successful adaptation to school]. *Pedahohichna osvita: teoriia i praktyka*, 20(Part 2), pp. 229–234. Kamianets-Podilskyi: Kamianets-Podilskyi National Ivan Ohienko University [in Ukrainian].

18. Ponimanska, T. I. (2018). *Doshkilna pedahohika: pidruchnyk* [Preschool pedagogy: Textbook]. Kyiv: Akademvydav [in Ukrainian].

19. Rodyhina, I. V. (2017). Innovatsiinyi potentsial kompetentnysnogo pidkhodu v osviti [Innovative potential of the competence-based approach in education]. *Molodyi vchenyi*, 5, pp. 423–426. http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2017_5_98/ [in Ukrainian].

20. Verkhovna Rada Ukrainy (2001). Pro doshkilnu osvitu: Zakon Ukrainy No 2628-III (as amended on 31.03.2023). <https://zakon.help/law/2628-III/edition28.09.2017/page1/> [in Ukrainian].

21. Verkhovna Rada Ukrainy (2017). Pro osvitu: Zakon Ukrainy No 2145-VIII (as amended on 21.11.2023). <http://ru.osvita.ua/legislation/law/2231/> [in Ukrainian].

22. Rohalska, N. (2004). Hryhorii Vashchenko: systema doshkilnoi osvity [Hryhorii Vashchenko: The system of preschool education]. *Doshkilne vykhovannia*, 1, pp. 18–19 [in Ukrainian].

23. Rohalska-Yablonska, I. (2016). Pedahohika sotsializatsii: osoblyvosti patriotychnoho vykhovannia ditei doshkilnoho viku [Pedagogy of socialization: Features of patriotic education of preschool children]. *Zbirnyk naukovykh prats*, 2, pp. 290–297. Retrieved from www.irbis-nbuv.gov.ua/ [in Ukrainian].

24. Sichkar, A. (2012). Sofiia Rusova i Kseniia Maievska pro formuvannia moralnykh tsinnosti u ditei doshkilnoho viku: idei diialnisnoho pidkходу [Sofiia Rusova and Kseniia Maievska on the formation of moral values in preschool children: Ideas of the activity approach]. *Doshkilne vykhovannia*, 12, pp. 11–12 [in Ukrainian].

25. Aliksieienko, T. F. (Ed.). (2009). Sotsialna pedahohika: slovnyk-dovidnyk [Social pedagogy: Dictionary-reference book]. Vinnytsia: Planer [in Ukrainian].

26. Sukhomlynskyi, V. O. (1976). Yak vykhovaty spravzhniu liudynu [How to raise a real person] (Vol. 2). Kyiv: Radianska shkola [in Ukrainian].